

Renešni.

Ad. J. Sapsina kym

II. pak. pam. ok. pöörinim

c. Renešniem.

1. Rencēnu pagasts. Kā cēlis vārds, "Rencēni", nav iespējams nosaukt.
(Рензенская бор.; Ranzenhof.)

2. Senāk Rencēnu pagasts apvienots ar sekošiem pagastiem:

Saulu (Сауловская; Saulhof), Līdzēnu (Лизденская; Lisdien), Baltoņu (Баловская; Hof Balas), Labrenču, Luteru un Rūķimiešu.

Tagad no Rencēnu pagasta atdalītas un pievienotas Ēvels pagastam sekošas mājas: Jaun-Bērsis, Vec-Bērsis, Danča, Durkams, Jēuka, Keris, Pakērsis, Jaun-Pīpis, Vec-Pīpis, Brants, Jaun-Stiene, Vec-Stiene, Šķilina, Viša, Ērkis, Krejens, Lēšens, Penne, Rursis, Springis, Vec-Valģis, Jaun-Valģis, Osolinš, Rogulis, Āisentalis, Lapsinš, Krīpens, Nīkols un Birses skola.

Atdalītas no Rencēnu pagasta un pievienotas Burtmīru pagastam sekošas mājas: Adželaiets, Antinš №2, Antinš №3, Durkams, Kalu-Jēgeris, Jaunseme-a, Jaunseme-b, Jaunseme №9, Jaunseme №8, Lētis, Rinnis, Rocis, Jaun-Žāgars, Vec-Žāgars, Liel-Sīrmelis, Maz-Sīrmelis, Mīkaša №18, Mīkaša №9, Jaun-Dīļa, Vec-Dīļa, Pauris, Mintiks №18, Zibens №17, Švāka №16, Kaulbārds, Ragana №21, Slauinis №20, VIII. Muižas krogs, (Tāuhe), VII. Ūēja dzirnavas, Masmāji zem. gab. №VIII-b, №IX-a, Rozīt, №IX-b un №IX-e (d) Dambīt, №IX-b. IV - Zūdris, №XI, VI - Zūdris, №XI, VII - Salins, №XII, VIII un №XIII, IX - Stender, №XIV, X - Dambīt, №XV. XI - Zūrbul, №XVI, XII - Rozīt, Zald. zem. gab. №(T.I.) XV - Zūrbul, Paristīcīgo skola un Luteru muiža.

Atdalītas no Rencēnu pagasta un pievienotas Valmieras pagastam sekošas mājas: Galga, Gribāša, Pauris, Sruja, Šlōka, Vekteris.

Pievienota Rencēnu pagastam no Valmieras pagasta māja Augsānis.

Pievienotas Rencēnu pagastam no Burtmīru pagasta sekošas mājas: Kancis, Košķele, Kumpis, Prūsis, Runcis, Liel-Sesrups, Maz-Sesrups, Smuina, Vastalinš, Populis un Greijāls.

Nekust. mantas vērt. Ls. 1369323, kuņas plat. 9312 ha.

3. Tagad bija Rencēnu pagastā:

- a). 2868 iedzīvotāji.
- b). 149 vecsaimniecības.
- c). 117 jaunsaimniecības.
- d). 24 amatnieku gabali.

4. Aizvēsturisku vietu Rencēnu pagastā tikpat kā nevar nosaukt, hismas par tām nav nekas zināms. (pilskalni, upurvietas un izrakumu nagi).

Ir gan vairākas vietas atrasti kauli, no kā var spriest, ka tur ir bijušas kapenes. Par daudzām kapenēm teikas slāsta, ka tie ir zviedru kapi, kur paglabāti kara laikā zviedru karieji. Tā Lepša mājas robežās atrodas Čigānu kalns, par ko teica slāsta, ka Zviedru kara laikā tur kritīs lielāks vairums zviedru karieji, kuri turpat kalnā apmirsti. Zviedru karieji šķīdusi apskauti pirmsneca robežās dēļ. Kauli atradoties tikai 1 pēdu zemē.

Par Zviedru kapiem dēvē arī kapenes Dēķas un Kiša mājas robežās. Šeit atrodami arī 2 akmeņa krusti.

Kapenes vēl atrodamas arī Kanša mājas robežās, Sokālu mājas robežās un Zaāres mājas kalnā, kurš atrodas Valmieras - Rūjienas lielceļa malā.

Kalniņa mājas robežās atrastas kapenes, kuras nosauktas par mūsu senču kapenēm, jo tur liels ar kauliem atrastas samērā lielas, līdzīgas suceklim.

Pagājušā vasarā izdarot kapitalus remontus mūsu skolas II. pakāpes ēkā, atraka trīsno galvaskauss u. c. kaulus, rodot atļājas uztas bedri. Kauli atradās zemē pēdas 1½-2, pie kam viens galvaskauss bija tieši sēn pamatā akmeņiem. Tā kā mienā masā bedrē bija atrodami 3 galvaskausi, tad domājams, ka še rajaga būst vēl vairāk kauliem. Viens no galvaskausiem bija aplis ar sēmes kārtinu. Novērtot šo sēmes kārtinu, atrada vēl paganus matus. Tagadējā skolas ēka ir bijušais zirgu pasts. Ir teika, ka agrāk dzīvojis še kāds kungs, ļoti kars uz jaunām, skaistām meitām. Būži viņš aicinājis pie sevis svaigstus meitas, kuras arī tad pasūkušas uz viņiem laikiem. Tā tagad ieskaidro šo kaulu izcelšanos.

Kauli vēl atrasti Šņūdas, Čāliša, Jaun-Kašā u. c. māju robežās; arī Kūrkalā pie Ģeizā tilla.

5. Vēsturisku vietu Rencēnu pagastā ir ļoti maz. Pilsdrupu un pieminekļu šķēnau.

Kapa kapi šīs vietām ir atrodami vienīgi no lielieņu armijas. Daži lielieņu armijas karavīri ir aprakti netālu no Rencēnu miera priekšā Daucānā, Maispēļu kalna, daži izkaisīti aprakti Līdēnu muižas robežās (1 Omas jaunsaimes muižas robežās Rūjienas - Valmieras līdēņu malā, 2 Piedīdēnu jaunsaimes muižas robežās un 1 pie Gulbīšu muižas). Lielārkas jaunm - lielieņu kanjas norisinājušās pie Lēdās upes, kur vēl tagad aļos, sevišķi kreisā krastā redzāmi ierakumi. Saulu muižas parkā atrodas kapi, kur paglabāts barons Lūdovs. Uz kapa vēl tagad stāv kapa akmeņi.

Jaun-Kēsiņu mājās senā bijusi pareizticīgo baznīca, būvēta no akmeņiem, kura tagad pārtapusi par kūti; tagad Jaun-Kēsiņu mājās saimniecības ēka.

Kanča mājās robežās bijis brāļu draudzes saietu nams.

Tagad nams nojaukts; redzama vēl šīkai vieta, apaugusi krūmiem.

Jaun-Lēdās mājās vēl atrodamas kārtībā senās rokas dzimtas.

6. Ģeogrāfiskās zīmes. Sevišķi augstu kalnu Rencēnu pagastā nav. Augstākās vietas ir: Ragaru kalns (Sīlkalna robežās), Čigānu kalns (Lēdās robežās), Maispēļu kalns (valsts mērā pie Rencēnu miera - Rencēnu muižas cēla), Bumbura kalniņš (Jaun-Kēsiņu robežās), Karatkalniņš (Kalmiņa mājās robežās, kur atrasti kauli un sērkšņi), Ragaru kalniņš (Brūseņmiera mājās robežās), Kūris (kalns pie tā saucamā "Griešā tilta" uz Rencēnu miera - Rencēnu muižas cēla), Bullu kalns (Roniņa mājās robežās), Saulu kalns (Ārma mājās robežās), Ragaru kalniņš (atrodas starp Rencēnu muižu un Ēdles pag. Lāča mājām uz Kemeres upes krasta Rencēnu pusē). Uz tā pēdējā kalniņa atrodas akmeņi ar iekaltu nesalasāmu gadaskaitli un palmu zaru. Ir Leika, ka no muižas mēli cilaēki un pie tā akmeņa spīdāināti. Līdā Leika stāta, ka tas saau nosaukumu dabūjis no tam, ka tur ragarus uelējušās.

Kūkar kalniņš - pie Timbas mājās, Jores kalns - pie Ošupes, Grebu kalns - Jaun-Cāka mājās robežās, Salaskalns (arī Sālskalns) - Maia mājās robežās.

✓ Rencēnu pagastā ir tikai viens Timbas esers, kurš atrodas starp Timbas un Dambišu mājām. Tā kā šim ezeram nav ne ieteku, ne izeku, tad viņš pamazām aizaug ar kūmbaidīgo aļģi Nostoc. Bez tam Rencēnu pagastā ir vairāki dzirnavu ezeri: Rencēnu muižas Dzirnavu ezers (netālu no Sēdas upes), Baltsān (Senāk daimavas "Kabars", tagad krejosāns punkts), Lieltēnu (pie Kīka dzimnām), Aičas un pie abām Balcem mājām pa mazām ezeriņām.

✓ Vienīgā lielākā upe ir Sēda. Bez tam šē piederīšu daļu mazāku upīšu (patiesībā grāvj) nosaukumus, kuri varbūt nosaukuma pēc lūš interesanti: Gaspašupe (Vecāļa mājās pļauās, ietek Sēdā netālu no Rencēnu - Olem Lielā), Rundēlis (starp Durga un Kurmas mājām), Gāršūpīte (pie Čigānkalna), Melnupē (valsts mērā starp Rencēnu miestu un Rencēnu muižu), Neihade (starp Rencēnu Gkl. pamatskolas II. pak. ēku un Karkša māji), Bulupe (ietek no Aičas daimavu ezera) un Baga - no Sūna mājās uz rīstēni.

Purvi: Tauturpuris (starpas Timbas un Dambišu mājām), Lējpuris (starp Čarkaini un Klinkai), Krūsa puris (starp Ēsi, Ilmēm, Pūpāji un Jēkulī), Krūnu puris (starp Ērkim, Mīlku un Gresnaiti), Ūsiņpuris (starp Skāmani un Čūkun).

Meži: Lapurga (tagad iecirsts un sadalīts dukunmuižas jaunsaime - kienī, kur ievirto tīnūms. Šajos celtnos ari es nopirku jaunsaimecēlu, kur uacēlu pagājušā vasserā kūti un esmu ievirnojis jau ari dažas pūrnietas seme), Sibēnaste (no Rencēnu miesta uz vakariem), Nagšņa mežs (pie Spelga), Kuafenes (mežs un pļaua starp Šāku un Dulheni), Krustenes (ceļa līkumā uz Gailēm, tagad celtni), Brišu roza (pie Pūpāja), Teteritis (pie Dulheni), Vilkmežs (pie Rūjiēnas - Balunieras ceļa aiz Saulu muižas pa labi. Egles galā krusts, teina starā, ka krusts naktī spīdēt) Jūlenes (mežs un pļaua turpat pa kreisi), Lāpūna (ceļa malā no Saulu muižas uz Vāli pa labi, birze, tagad jaunaudze), Krustainis (ceļā no Saulu muižas uz Lahreni muižu pa kreisi), Melnais (turpat pa labi), Tīlarbirze (pie Kāndā, tagad iecirsta), Priedala (pie Rencēnu miesta - Rencēnu muižas ceļa pa kreisi), Skribas līrse, Sprīca puris, Kirnuos, Tilika.

Plaņas: Rūslīgas (mana plaņa Dūkurmuižas jaunsaimecībā),
 Kirnas (pie Muldēna), Kazene (starp Skāmani un Renci), Plūdnis
 (starp Mač-Skāmani un Renci), Ņegu plaņa un Augstrozēs meīs (arī plaņa)
 no Saulu muižas uz rītiem, Lauceņu plaņa un Gaspasēpes plaņa
 (Spelga plaņa), Kalējiņa plaņa (pie Vec Dāvidiņa), Mellais purvs un
 Laipenes (Niedrītes plaņas), Juleņu (plaņa ar krūmiem uz Vāles celsa),
 Kulenes (pie Osupes), Apakā plaņa (starp Niedrīti un Dunči meža vidū),
 Bada lūsts, Ģerņas, Silupe, Dalības plaņa, Ādama plaņa,
 Rucša līja, Višuleņu (Moīšas u.c. nāgi plaņas netālu no Sedas).

7. Pēc ūcu launā nostāstiem un vēl atlikušām pagasta valde grāmatām
 var spriest, ka senāk skola tikusi noturēta seno mājās: Kārklī,
 Bērsī, Vec-Ķezītī un Dūkurmuižas halstā mājā. Pirmo kara
 Rencēnu pagastā bija 5 skolas: Bīrses, Aukšas, Luturn, Līdēnu un
 Labrenču. Pagastus noapaļojot Bīrses skola tika pievienota
 Ēeles pagastam, kura tagad pārcelta uz Ēeles pagasta namu,
 bet pagasta valde pārcēlās Bīrses skolā. Luturn skolu pievienoja
 Burtuieru pagastam, kura tagad ir likvidēta. 1921. gada rudenī
 Valmieras II. pakāpes pamatskola bijušā zirgu pastā. 1927. gadā rudenī
 II. pakāpes pamatskolu apvienoja ar „Aukšas” I. pakāpes pamat-
 skolu, nosaucot par „Rencēnu pagasta 6. klasīgo pamatskolu”,
 mācības turēt nolūkot 2 ēkās: bijušā zirgu pastā II. pakāpes
 klases, bet „Aukšas” skolas ēkā I. pakāpes klases, pēdējā
 atrodas Rencēnu miestā, blakus pagastnamam, pirmā - 1/4 km. no miesta.
 Tā tad tagad Rencēnu pagastā ir 2 pirmās pakāpes pamatskolas
 un viena 6. klasīgo pamatskola. „Labrenču” I. pakāpes pamatskolā
 darbojas kā skolas pārrinis ^(no Valmieras) Alfreds Pencis, skolotāja Lilijs Bērsinis (no
 Bentpils). Skolu pēdējos gados apmeklē 25-30 bērnu, no tiem apmēram
 50% Valmieras pagasta, jo skola atrodas pašā pagasta malā uz Val-
 mieras pagasta robežām. „Līdēnu” I. pak. pamatskola atrodas pie
 Līdēnu muižas. Bērni pēdējos gados 30-35. Skolas pārrinis Arturs Karli-
 nans (dēimis Matīšs), skolotāja Klāra Purinš (Valmieras pagasta). 6. klasīgā
 pamatskolā skolēnu skaits svārstās ap 150-200. Skaisti liela pēdējos gados
 ir V. klase, tā kā sākot ar 1929. gada janvāra mēnesi to sadalīja 2 paralel-

klasēs. Tagad darbojas 7 skolotāji. Skolas pārvainis Artūrs Lapsins, š, daimis
Massalacius, heidsis Valmieras Skolotāju semināru. Priekš tam apmeklēju
Massalacas 2 kl. valdības skolu. Skolotāji: Andrejs Rencalders, dzimis
Ērgļu pagastā, heidsis Baltijas Skolotāju semināru; Jānis Rōpe, dz. Priekulu
pagastā, heidsis komercskolu; Jānis Dālderis, dz. Rencēnu pagastā, heidsis
vidusskolu; Antra Dālderis, daimusi Valmierā (grāmatveikalnīka Tera
Ulmara meita), heigusi vidusskolu; Marta Bērs, daimusi Nītrēnu pag.,
heigusi Kizirickijas meitas skolu un Vilma Upīte, daim. Kēču pag., heigusi
Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultāti.

Biedrības: Rencēnu iaspitības b.-ba „Straume” ar bibliotēku,
kurā atrodas pāri par 2000 sējumiem; Latvijas Nacionālās jaunatnes
S.-bas Rencēnu nodaļa; Rencēnu Lauksaimniecības b.-ba ar plašu
izīrrojuma zāli, kura ierīkota bijušā Rencēnu kroģā, labības
kalci, sēklas ierīrojamo mašīnu punktu, vaislas bullu un kucīu
stacijām; Rencēnu bišrapiības b.-ba; Mednieku b.-ba „Ērglis”;
Rencēnu pakārtotāji b.-ba ar galveno veikalu Rencēnu miestā,
bez tam vēl atrodas nodaļa Līdēnos un degaīna noliktava
Kizā mājās; Rencēnu Krāj-Aizdevu S.-ba; Rencēnu Pienai-
mēru s.-ba ar koppienošanu Rencēnu muižā; Līdēnu Pienai-
mēru s.-ba ar koppienošanu Līdēnu muižā un krejāsanas
punktēm Balozu muižā un Laucincās (Burbnieku pag.); 2 mui-
nu koplietošanas b.-bas; 2 loprapiības pārraudzības b.-bas;
vaivākas meliorācijas s.-bas; Aizsargu nodaļa; Jaidu pulciņš;
Ērgļi; Latv. Zēnu. Samienības Rencēnu nodaļa; Latv. Laukot. Samien-
ības Rencēnu nodaļa; Ražotāji s.-ba „Seda” ar pilnas kārtības
Rencēnu muižā, kura pēdējā laikā nedarbojas, laivai s.-ba bankrotējusi;
Ziemeļlatvijas kokaudzētāji s.-ba ar koku skolu Rencēnu muižā.

Ārsti visā pagastā ir tikai 1 - D^{rs} Pēteris Oslins, kurš uz Ren-
cēniem atnāca no Massalacas; daimis Burbnieku pagastā.

Aptiēka viena - R. Šnircvalda.

Slimnīcu nav.

Muižas centri atrodāti 2 muižās - Rencēnu un Līdēnu.

8. Rencēnu pagastā galvenā uzturība, sevišķi pēdējos gados, tiek piegriesta lopkopībai. Priekšzīmīga lopkopība notādieta paša lielsīkļiem nelielā saimniecībā Lijpurnieka mājā ar sēklo rūti; kultivētām pļavām un ganībām; lali notādieta lauksaimniecībā, sevišķi arī lopkopībā, paša spēkiem Minča mājās, kura nupat no Zemkopības ministrijas godalgota.

Rencēnu pagastā lauksaimnieki pēdējos gados lielu uzturību piešķir kartupeļiem. Lielākām mājām ir pat 10 un vairāk pūruštas, mazākām 2, 3, 4. Tas izskaidrojams ar to, ka Rencēnu muižā atrodas spirtdezinātava, Balceri stērkļu fabrika un Ēvels pagastā, netālu no Rencēnu pagasta robežām arī stērkļu fabrika. Mājūponniecības Rencēnu pagastā nav.

9. Rūpniecības iestādes.

3 ūdensdzirnavas: Rencēnu (netālu no Sedas), Kīta (pie Līdzēnu esera) un Aicās (pie Aicās esera).

1 naftas motora dzirnavas Līdzēnos (Teidemānis).

Raksturīgi, ka visā Rencēnu pagastā nav nevienas ūdens dzirnavas. Ūņu dzirnavu drupas vēl ir redzamas pie Rencēnu muižas, kuras izbeigušās saun darbiņu gabus to atpazina.

Tvaika koppienotavas 2: Rencēnu (Rencēnu muižā) un Līdzēnu (Līdzēnu muižā) ar motora krejošanas punktu Baložu muižā.

2 vilnas kārtlūkas un tīrplūkas: 3.-has, "Seda" Rencēnu muižā un Aicās ūdensdzirnavās.

1 spirtdezinātava Rencēnu muižā.

Kartupeļu stērkļu fabrika Jaun-Balceri, kura domājas ar ūdeni. Enerģiskais saimnieka brālis ierīkojis fabriku un abos Balceru (Jaun un Vec) mājās visas ēkā elektrisko apgaismošanu. Elektrisko apgaismošana vēl ir arī Aicās dzirnavās un Rencēnu muižā ar tuvākām lauku mājām, kuras strāvu saņem no Rencēnu ūdensdzirnavām.

1 kriegļu ceplis Lijas Zelta mājās.

Podniecības paāvis darbojas 2 - Apinālnā un Jaun-Aicās. Tiek ierīkota arī trešā podniecība Pilengītī (jaunsaimniecība pie Baložu muižas).

2. ģimnāzijas - Šņirkalda Rencēnu muižā un Teidēmanes Līdzēnu muižā.

1. angļu dēms iekšāde - Teidēmanes Līdzēnu muižā. Šī iekšāde apgādā plašu apraksti ar angļiem; sevišķi Valmieru.

Ķīmeļlauku koku traka Rencēnu muižā.

Lāgu gatavis Tr. Lūdas Rencēnu muižā.

Ķēja motori (turbinas) Līdzēnu muižā un Mašas mājā eksperimentā un iedzīvē.

10. Laūri: sīrnas, zaki, nāures, lapsas, āpsī, ūdi.

Zivis: līdakas, asari, raudas, sapali, kīši, hēkēles (kuncalas), šķaunas, karpi (kamsas), plīči, grunduļi, līņi.

Koki: valrieksti (Saulu parkā).

Pie Jēruka mājas atrodas ozols $6\frac{1}{2}$ mtr. apmēram un 30 metru augst.

Pie Brošēna mājas atrodas ozols 7 mtr. apmēram un 17 mtr. augst, cauru vidu, galotne nolauzta.

Pie Gailēna mājas atrodas liepa $5\frac{1}{2}$ mtr. apmēram, cauru vidu, pa kuru var uzkāpt un izkāst galu.

Saulu muižā atrodas egle, kuras viens zars izaudzis par patstāvīgu egli un stiprās gaisā blākus pašai eglei.

Pretim bēlāsīgās pamātskolas II. parāpes ērai (bijušām zirgu pastam) Valmieras-Rūjienu ceļa grāmatā vēl tagad redzami 2 resni paeģa celūri, kuri lielnieku laimā nolīst. (sk. fotogr.) Par šiem paeģiem ir teikta, ka žūdiem ķēmiņš šē iedzīvēs 2 ilksis un lēcis, ja tās augst, tad šī seme nāvēsot atkal viņa valdīšanā. Lielnieki laimā nolīsties par šo teiku un laudēļ nopostījuši šo dabas retumu.

No retiem stādītiem nam mērdēt šīrai vienu. No Rencēnu muižas - Olem Sedas Lilla ceļa netālu no Sedas Lilla esmu atradis uz līdzenas zemes smilti augam baltas nelkses, tādas pat, kādas aug Salacas krastu klinčis, kuras, cik atceros, Mašalovā sauca par Alpu nelksēm (grāmatās viņas esmu atradis arī nosaukuma "klinču nelkses").

11. Šīnī jauklājumā jūš pīgnasot teikas un nostāstus par dažām lietām. Par nozīdīšanu visas līdz šīm sakrātās teikas esmu nosūtījis folkloras krātūnei. Cik vēl būs iespējams sadabūt, tās pasniegšu beigās.

12. Apgabalā īpatnības. Viso Rencēnu pagastu ir kā liels līdzenums, ar liķumvidīgiem paaugstinājumiem. Liķumvidīgie paaugstinājumi stiepjas no ziemeļvakariem uz dienvidu rietiem, kamdēļ arī visas upītes tek pa lielārai daļai uz ziemeļvakariem. Rencēnu pagastā samērā ir vēl daudz mežu. Vietām meža vidū dažas mājas iemastas kā salā. Lielākie meži un pļaujas ir gar Sedas upi, kur vairāku kilometru attālumā no upes nav sastopamas nevienas mājas.

Rencēnieši runā pareizā rīdus dialektā, nekā, Masalacīši. Āstīm novērojais tikai senas saadības: lokatīva garās galotnes vietā vārds augšā, iekšā lieto galotni „an” - augšan, ievšan u. t. l.; karpeli (kontupeli), masalacīšu kartīni; stēpes (trepes) tāpat kā masalacīši; mārsnas (sēna, pelam, salūn) - masalacīšu paunu vietā; žūmbuni - masalacīšu stūmbuni vietā; balkas - masalacīšu vērbalgi.

Apgērbha ziņā rencēnieši ir modernizējušies, tā kā nekādu īpatnību nav iespējams norādīt.

Senās ierādas ir izzudušas, izņemot dažus maģistrīgus.

Jāatceras mēra raksturīga parādība rencēniešos, ka viņi gan solīt sola, bet reti kad pilda sausus solījumus. Vēlēt šī parādība pēc koka ir arī Masalacī.

13. No rencēniešiem tomēr nav ienākušī iekļojāmi sabiedriski un zinātniski darbinieki, kur būš vajadzīga laicām drūmā un uicamultā daļa. Šeit lauksīgalas dzīvesmas vasarā var kirdēt ļoti retas vietas, jo nav viņām svaistu vietu kur apmesties.

Rencēnu pag. Spelgi dzimis 1889. gadā telnieks ~~fr~~ ģimilis Mēlberis. Bez tam Rencēnu pagastā vēl ir dzimuši pāsistānī Rīgas rūpmieki Zeltinš un Golt.

Dašus gadus atpakaļ Rencēnu vietējās sabiedriskās dzīves priekšgalā stāvēja enerģiskais Me-Ostermanna mājas saimnieks Jānis Bērsinš, kurš 1918. gada 18. novembrī parakstījis arī Latvijas proklamēšanas aktu kā delegātu no armijas. Gadus 3 atpakaļ atklājās, ka Bērsinš bija iedzīvotājs Rencēnu krāj-Aizdevu Sabiedrības naudu ap Ls. 30000, cam ko viņš tika izstumts no visām biedrībām, viņa māja tika pārdota, un pats aizgāja dzīvot uz Gulbeni. No tā

laika Rencēnu sabiedrībā dzīvē manāms stiprs atslābums. Dažas biedrības tagad pastāv tikai vārda pēc. Pārējie sabiedrībā nav nevienas izcilas personas. Raksturīga vēl ir tā parādība, ka jaunie Rencēnu pagasta saimnieki ir ļoti pasīvi sabiedrībā, jo biedrību valdēs retu kādu no tiem var manīt. Aktīvāku daļu sabiedrībā dzīvē nemēdz saimnieki un vietējie skolotāji.

Rencēnu mēsts.

Par mēstu gan viņu sac, bet viņš vēl ir ļoti maz pagasta un tamdēļ visu oficiāli tiek saukts par „Rencēnu bērni apdzīvotā mēstu”. Leģionistāji viņā apmē 240. Apdzīvotās mājas 47. Gadus 2 atpakaļ ierīkojēja 96 jaunas apbūves gabalus, tā kā šis mēsts tagad izplētās līdz Sukurmuižai (tagad Doktorāts, kur dzīvo ārsts, vecmāte un policijas kārtībnieks) un bijušām ziņa postām uz Rūjiēnas pusi, uz Burtmēru pusi līdz pašām Sīnēnātes (valsts) mēšām, uz Valmieras pusi starp Valmieras un Burtmēru lielceļiem līdz jaun- Ostermāna mājas robežām. Uz jauniem apbūves gabaliem pārējie ir diezgan daudz pusbūvēti māji, un paredzams, ka nākošos gados daudz būs labas mājas.

Mēstā ir sekoši veikali: Rencēnu Paterētāji b.-has veikals, brāļu Sirkam veikals un Roberta Medusa veikals. Bez tam vēl ir arī D. Egliša grāmatu un tīru pucē veikals.

Rencēnu Lauksaimniecības b.-has būfete ar bezalrocholimēnu dzērieniem, Rencēnu Lauksaimniecības b.-has tējnica un A. Bēnīša tējnica. Mikelsona un Šternmāna berģeris. Galvas tirgotājs Osoliņa un Pastora.

Gandrīz visu Rencēnu pagasta biedrību valdes sēdēkļi atrodas mēstā, kur arī notiek visas sapulces Lauksaimniecības b.-has namā.

Lielmēru armija, atkāpjoties Rencēnu mēstā nodzīvināja vairākas lielākas ēkas, kuras gandrīz visas tagad ir atjaunotas (sk. fotogr.).

Rūpniecības uzņēmumu pašā mēstā nekādu nav.

Miestā dzīvo vai nu amatnieki, vai arī lauksaimnieki. Arī māju īpašnieki nodarbojas ar lauksaimniecību, rentējot no apkārtnē mājām dažas pūrvietas zemes.

Miestā galvenā ir dārzeņkopība - zemeņu audzēšana. Gandrīz visa sēme, kas nav aizņemta no ārām, katrām ir piešķirta ar zemenēm. Ar zemeņu audzēšanu nodarbojas arī daudzi lauksaimnieki, pat pūrvietām lieliem gabaliem. Zemeņu lairā rencēnieši apgādā ar ogām ne tikai Valmieru un Rūjienus, bet daži brauc arī uz Valmi, Matīšiem, Massalacu un pat Cēsīm.

Biezāri apdzīvotās vietas Rencēnu pagastā vēl ir Rencēnu un Līdēnu muižas.

Rencēnu muižā, kā tas jau bija aizredzēts, atrodas spirtdezi-
nātava, vilnas kārstuve un vērpluve, koppienotava un atrodas
arī 2 heikali: Ezeles patērētāju b.-has nodaļa un Seržanta.
Līdēnu muižā atrodas naftas motora dzinavas, angļuvalsts
iستاде, vīnrūpniecība, koppienotava un arī 2 heikali:
Rencēnu patērētāju b.-has nodaļa un Osoliņa.

Vēl jāaišrāda par pastu, telefonu un radio Rencēnu pagastā.
Miestā atrodas Rencēnu p. t. kantoris, kas tam pagastā
vēl ir 2 pasta^{palis} nodaļas: „Seda” Rencēnu muižā un „Līdēni”-
Līdēnu muižā. Bez telefona centrāles miestā ar apmēram
80 abonentiem, Rencēnu muižā atrodas telefona palīgnodaļa
„Seda” ar pāri par 30 abonentiem. Arī radio abonentu Rencēnu
pagastā ir jau tuvu pussimtiem.

Rencēnu miests ir atrasts Livonijas sudraba naudas gabals, kas
glabājas pie manis.

Fotografijas.

- №1. Skats uz Rencēnu miestu no Valmieras puses.
- №2. Rencēnu pasta un „Laules” aptieka.
- №3. Rencēnu pag. brīvdzīvē pamatskolas II. pakāpes ēka (bijušais zirgu pasta), kad vēl šīnī ēkā bija arī pasta un telefona centrāle.
- №4. Lielinieku nodedzināto ēku atjaunošana Rencēnos.
- №5. Rencēnu Lauksaimniecības b.-has nams ar Rencēnu Patērētāju b.-has veikalu priekšplānā.
- №6. Rencēnu Lauksaimniecības b.-has nams ar Līngus lauku noma priekšā.
- №7. Lielākie nami Rencēnos ar Līngus lauku.
- №8. Rencēnu Patērētāju b.-has veikals.
- №9. Kartupeļu novākšana Rencēnu pagastā.
- №10. Sedas upe netālu no ietekas Burtinieku ezerā.
- №11. Sedas haltās tūdenroses.
- №12. Burtinieku ezera ledus paausari mežu pataisījis par lielu.
- №13. Skats uz Rencēniem no Valmieras lielceļa.
- №14. Rencēnu Lauksaimniecības b.-has nams.
- №15. Līdēnu ezers.
- №16. Lielinieku laukā nodedzinātās izrīkojumu zāles drupas.
- №17. Paegļu ceļi Valmieras-Rājiņas ceļa malā, pretim bijušam zirga pasta. Tālumā kopiem apauguri redzama Dūkurmuiža (tagad doktoriāts). Pēc ceļa stāvu es, kur redzēt ceļu samērā ar cilatka stāvu.
- №18. Rencēnu pagasta brīvdzīvē pamatskolas I. pakāpes ēka un Rencēnu pagasta nams.

Teikas un nosaukti par Rencēnu pagastu.

Teika par Baloškungu.

Ap 200 gadu atpakaļ Balošmuižā dzīvojis brīvmīži negants kungs. Viņam piederējušas abas Suenes un abas Dambīša mājas, kuras saukušās par Ciren. Šinī lopsmuižā strādājis stārs ar strādmiekiem. Visi viņi gribējuši dabūt nobē to kungu. Kungs bēdīgi vien gājis pie Dambīša jaunās saimnieces, kuru sagaidījis uz kee-Dambīša krēslaidīgā akmeņa sēdēdams (akmens atradās uz ziemeļiem no kee-Dambīša-purmalā). Kādreiz Baloškungs bijis pa Dambīti un, nākdams uz Sueni, atsēdies uz krēslaidīgā akmeņa. Šē viņš mīļojis satikties arī ar Suenes ganu meitu, kura arī viņam bijusi laba draudzene. Te garām nākuši divi balodīšu vīri - Bamha Toms un Mašas Gusts.

Kungs prasījis: „Ko jūs šē meklējat? Ne seo, ne man strādājat!” Vīri atbildējuši, ka lielskungs šīkai saimnieces trenkājot pa mājām. Viņiem bijušas liels rungas, ar kurām sītuši Baloškungu. Pāt pie Suenes dzirdējuši kunga blāvis. Suenes stārs šinājis gan, ka lielskungs šē, bet tas šēicis, ka gani vien blāustoties. Bamha Toms un Mašas Gusts nosītuši Baloškungu un gribējuši vilkt uz Tīmbas esem, bet nav varējuši pavilkt, kamdēļ iebāzuši purnā zem žagam blāka. Trešā dienā Suenes ganu meita viņu uzgājusi; tā bijusi viņa draudzene. Viņš šēl bijis dzīvs un prasījis dzert. Tā viņa smēlusi cepurē ūdeni un šē padzirdījusi. Lielskungs šēicis, ka Bamha Toms un Mašas Gusts bijuši viņa sīteji. Pēc tam viņš nomiris. Ganu meita izstāstījusi, ko lielskungs viņai šēicis. Brūgu šēsa alus sītejus notiesājusi un likusi pie lielās priedes Sīnēnastē (šī priede dašus gadus atpakaļ vēl bijusi redāma ar dzēles pulku), kur parasti šēvājuši nosiedzniekus, dešināt pūrē ar baltu dzēsi, pēc tam šē apšēlojusi.

Ustuniska teika par Čigānkalmu.

1704. gadā, kad zviedri ar krieviem karājuši, zviedri bijuši ienēmuši visu Lataiju. Zviedru starpā atradušies vācu vīrsnieki, kuri zīnpatiējuši krieviem. Bijusi jauna snēdiena, kad vācu vīrsnieks sūtījis visus zviedru karciņus uz Gārsupi mazgāties. Tikko karciņi sākuši

nosgātus, tūlīn krievi uzbrukuši un apcālušī ap 200 karavīru.
Nokautie pēc kaujas aizvesti uz Kapa kalnu, kurš atrodas uz rietiem
no Lielā kalna. (Čigānkalna augstākās vieta).

Kapa kalnā atrastas dažādas kara lietas un cilvēku atliekas.
1920. g. vasarā kāds ārsts griezis izrakt cilvēka kaulus pētīšanai.
Drošot atrasts viens šņēpa gals un akmeņa dūcis.

Kā Čigānkalus dabūjis savu vārdu.

Laundis stāsta, ka vecos laikos Čigānkalnā mitinājušies
čigāni. Kāds čigāns atstājis savu sienu un gājis pie citas. Pēc
čigāni viņu ierakusi zemē dzīvot; tikai galau atstājuši ārā.
Čigāns vairākas dienas stāvējis dzīvot, kamēr beidzot arī nomiris.
Citi čigāni atstājuši kalnu un nav vairs atgriezušies. Tā
esot Čigānkalus dabūjis savu vārdu.